

EKOKRITIKA G. SNAJDERA U PESMI *MOTHER EARTH: HER WHALES*

Ekologija je oblast koja dotiče živote svih nas. Glasovi koji se čuju i koji nas opominju da ovoj temi treba više da se posvetimo dolaze sa različitih strana i od različitih ljudi – ne samo od biologa, botaničara, naučnika, već i od zaljubljenika u prirodu i od pesnika. Jedan veoma upečatljiv poziv da sagledamo živi svet na Zemlji i probleme sa kojima se on suočava uputio je pesnik, budista i profesor Geri Snajder u svojoj pesmi *Mother Earth: Her Whales*. U ovoj pesmi se skreće pažnja na narušavanje ekosistema na Zemlji, preispituje se uloga politike, institucija i čitavog društva u tome, ali se pesnik obraća i pojedincu, oštro zamerajući čoveku na njegovom antropocentrizmu. Metodologija korišćena u ovom radu je kritička analiza diskursa. Kritička analiza diskursa pomaže nam da razumemo jezik koji je uronjen u društvenu, političku ili ekonomsku perspektivu, što je karakteristično za poeziju Gerija Snajdera. Putem kritičke analize diskursa na tri nivoa: na makro, mezo i mikro nivou možemo da pojмимо moć reči i njihov uticaj na pojedinca i društvo u celini, pa tako razumemo i prihvatimo poruke koje nam Snajder upućuje kroz ekokritiku u pesmi *Mother Earth: Her Whales*.

Ključne reči: ekokritika, kritička analiza diskursa, poezija, *Mother Earth: Her Whales*

Uvod

Kritička analiza diskursa je vrsta analitičkog istraživanja diskursa koja se prvenstveno bavi načinima zloupotrebe društvene moći, dominacije i nejednakosti i kako se one sprovode, reprodukuju, ali i kako im se suprotstavlja tekstem i govorom u društvenom i političkom kontekstu. Kritičkom analizom diskursa društvena nejednakost se utvrđuje, razotkriva i pruža joj se otpor (Schiffrin et al, 2001: 352). Ferklou i Vodak sumiraju glavne principe kritičke analize diskursa i navode sledeće:

* lucia@orion.rs; svelimirac@politehnika.edu.rs

1. Kritička analiza diskursa bavi se društvenim problemima;
2. Odnosi moći su diskurzivni;
3. Diskurs ustrojava društvo i kulturu;
4. Diskurs je ideološki aktivan;
5. Diskurs je istorijski;
6. Veza između teksta i društva je posredna;
7. Analiza diskursa je interpretativna i eksplanatorna;
8. Diskurs je vrsta društvenog delovanja (Schiffrin et al, 2001: 353).

Ukoliko uzmemo u obzir da je kritička analiza diskursa usmerena na odnose među različitim grupama ljudi, bilo da su u pitanju grupe koje se razlikuju po rasi, polu, etnicitetu, društvenoj pripadnosti itd, postavlja se pitanje da li kritička analiza diskursa može da se bavi i odnosima u kojima takođe imamo nadređenog i podređenog, korisnika i potlačenog, nekoga ko ima sva prava i svu moć, a sa druge strane nekoga ko ne može da se sam brani — možemo li kritičku analizu diskursa da primenimo u odnosu čoveka i prirode?

Ekološka perspektiva u lingvističkoj, književnoj i društvenoj kritici nije nova ideja, mnogi autori bavili su se ovom temom: Elvin Fil, Endrju Goutli, M. A. K. Halidej, Albert Bastardas-Boada, Šeril Glotfelti, Lorens Bjuel, Džon Drajzek¹ itd. Problemi narušavanja životne sredine, zagađenje, izumiranje i istrebljenje pojedinih biljnih i životinjskih vrsta sagledavani su pre svega iz antropocentričnog ugla. Poezija Gerija Snajdera, koja je tema ovog rada, u sebi objedinjuje nekoliko perspektiva. Ona kritikuje narušavanje ekosistema na Zemlji, preispituje ulogu politike i institucija u tome, ali se obraća i pojedincu, oštro zamerajući čoveku na njegovom antropocentrizmu.

Očekivani rezultati ovog rada trebalo bi da nam pomognu u sagledavanju Snajderovih političkih stavova, ekoloških gledišta, poziva

¹ Primeri dela navedenih autora: Bastardas-Boada, A. (2002). *Biological and linguistic diversity: Transdisciplinary explorations for a Socioecology of Languages. Diversité Langues 7*, Mont-réal.
Buell, L. (1995). *The Environmental Imagination: Thoreau, Nature Writing, and the Formation of American Culture*. Harvard University Press.
Fill, A. & Mühlhäusler, P. (Ed.) (2001). *The Ecolinguistics Reader: Language, Ecology and Environment*. Bloomsbury, A&C Black.
Dryzek, J. S. (2005). *The politics of the earth: environmental discourses* (2nd ed.). Oxford New York: Oxford University Press.

na povratak prirodi, kritike kapitalističkog društva i autorovog isticanja potrebe za duhovnošću čoveka kroz kritičku analizu diskursa u pesmi *Mother Earth: Her Whales*. Pesa koja je pred nama predstavlja društveno angažovani izraz autora. Da bismo na pravi način utvrdili koje sve poruke ova pesma šalje i kako se te poruke izražavaju, neophodno je istražiti je iz različitih perspektiva; interdisciplinarnost je u srži ove pesme, te je i postupak njenog tumačenja interdisciplinarnan.

1. *Ostrvo Kornjača Gerija Snajdera*

Ostrvo Kornjača (Turtle Island) naziv je zbirke pesama Gerija Snajdera koja sadrži i pesmu *Mother Earth: Her Whales*, predmet ovog rada. Geri Snajder² (1930) je američki pesnik, aktivista za zaštitu životne sredine, pripadnik bitničke generacije. Nazivan je glasnogovornikom američkog budizma, bioregionalne politike i međunarodnog zalaganja za očuvanje prirode. Njegove zbirke poezije i prozna dela uticala su na buđenje čovekove svesti o prirodi jer govore o problemu narušavanja životne sredine, a u isto vreme njegov rad je i politički angažovan i religiozno sadržajan (zen budizam). Glavne teme njegovih dela su priroda, odnos urbano-neurbano, životinje, mesto čoveka na Zemlji i sl. Dobitnik je Pulicerove nagrade za poeziju 1975. godine, za pomenutu zbirku pesama *Turtle Island*. Kako saznajemo iz predgovora ove zbirke, (Snyder, 1974) sam naslov predstavlja staro ime za američki kontinent, što ukazuje na autorovo oslanjanje na nasleđe američkih Indijanaca. Zbirku je autor posvetio svojoj majci, Luizi Snajder Henesi (Snyder, 1974). Sastoji se iz četiri dela: *Manzanita*, *Magpie's Song*, u kom se nalazi i pesma *Mother Earth: Her Whales*, zatim treći deo *For the Children* i na kraju, prozni deo pod nazivom *Plain Talk* u kom autor poziva na buđenje svesti o stanju prirode oko nas. U samom uvodu dela, Snajder objašnjava kako je odabrao naslov ove zbirke: *Ostrvo Kornjača* je zapravo u isto vreme staro i novo ime kontinenta na kome su milenijumima živeli ljudi stvarajući različite mitove, a u naše vreme, taj kontinent nazivamo Severnom Amerikom. Autor smatra da su prave granice jedino one koje nam sama priroda nameće. Živa

2 Više o Geriju Snajderu (Gary Snyder) na: <http://www.poetryfoundation.org/bio/gary-snyder>

bića pesnik doživljava kao „vrtlog koji teče“, kao pojedinačne pesme, a zemlja i sama planeta takođe predstavljaju živo biće koje se kreće sopstvenim tempom. Sam autor svoje pesme ocenjuje kao niz koji obuhvata lirske, mitološke, katkad i mistične, sve do otvoreno političkih pesama. Snajder nudi kompletnu ekološku viziju u zbirci *Turtle Island*, koja može da posluži kao svojevrsni ekološki vodič. „Svaka pesma predstavlja pokret koji je rezultat pažljivo razvijene i rafinisane ekološke svesti i savesti“ (Rueckert, 1996: 116).

Izučavajući zen budizam tokom čitave decenije svog boravka u Japanu, Snajder dolazi do zaključka da je u srži našeg problema mišljenje da priroda nije dovoljno autentična, da nije živa u tolikoj meri u kolikoj je čovek živ, da nije toliko inteligentna, da je na neki način neživa, a da su životinje na tako niskom nivou inteligencije i osećaja da ne moramo ni da ih uzimamo u obzir (Scigaj, 1999: 233). Dubinu njegove ekopoetike sagledavamo u ideji da se „najsloženiji i najsofisticiraniji podaci ne nalaze u bibliotekama celokupnog čovečanstva, već u nekoliko kvadratnih jardi šume“ (Scigaj, 1999: 233). S tim u vezi, pisac naglašava da čovek zapravo i nije nužno najviši ili najinteresantniji „proizvod“ prirode.

Sadržaj zbirke *Turtle Island* iz 1974. godine „radosno veliča čula i razmenu energije među svim međuzavisnim živim bićima na planeti Zemlji“ (Scigaj, 1999: 243). Pesma *Mother Earth: Her Whales* nalazi se u drugom delu zbirke, naslovljenom *Magpie's Song*. U četrnaest strofa ove pesme, smenjuju se ideje povratka prirodi, kritika kapitalističkog društva, duhovnost čoveka i njegov suživot sa prirodom, politički stavovi autora povezani sa odsustvom ekološke svesti ljudi koji odlučuju o sudbini planete i sl. Pesma predstavlja izuzetan primer interdisciplinarnog pristupa problemu očuvanja životne sredine i pomaže nam da ovaj problem sagledamo iz istorijske, biološke, literarne, političke, antropološke, kao i vizure zainteresovanog pojedinca.

2. Kritička analiza diskursa pesme *Mother Earth: Her Whales*

Kritička analiza diskursa pomaže nam da razumemo jezik koji je uronjen u društvenu, političku ili ekonomsku perspektivu, što je karakteristično za poeziju Gerija Snajdera. Putem kritičke analize diskursa možemo da po-

jmimo moć reči i njihov uticaj na pojedinca i društvo u celini. „U kritičkoj analizi diskursa ideologija je shvaćena kroz interpretativni okvir, koji organizuje set stavova i stvara kognitivnu osnovu za mišljenja, ocenu i vrednovanja“ (Fairclough, Holes, 1995: 29). Ekokritiku koju je Snajder iskazao u pesmi *Mother Earth: Her Whales* možemo da analiziramo na tri nivoa: na makro, mezo i mikro nivou koristeći metodu kritičke analize diskursa. Van Dijk govori o nekoliko načina na koje možemo da povežemo ova tri nivoa analize kako bismo dobili celovitu sliku o predmetu našeg proučavanja: treba da utvrdimo ko su *članovi*, odnosno, *grupe* – učesnici diskursa, zatim da utvrdimo *delovanja* ili *proces*e koji se odvijaju izvan diskursa, lokalni i globalni *kontekst* i *društvenu strukturu*, i na kraju, *ličnu* i *društvenu kogniciju* – lična sećanja, znanja i stavove, kao i ona koja su zajednička za sve članove jedne grupe ili kulture u celini. (Schiffrin et al, 2001: 354)

2.1. Makro nivo analize

Ferklou govori o povezivanju komunikacije koja predstavlja pojedinačnu socijalnu razmenu mišljenja sa komunikacijom npr. institucijalnog tipa, odnosno, povezivanju mikro i makro nivoa analize (Fairclough, 1989: viii). Makro nivo analize fokusira se na intertekstualno razumevanje diskursa i obuhvata celokupan društveni kontekst unutar koga je ostvarena komunikacija: istorijske događaje koji su se odigrali u određeno vreme, političke implikacije, kao i opšte stanje društva i celokupan socio-kulturni aspekt. Odnosi moći veoma su važan element makro nivoa kritičke analize diskursa.

Stanje u kome se nalazi planeta Zemlja i njen živi svet, kao i aktivnosti koje se (ne)preduzimaju u vezi sa tim poslužili su kao podsticaj pesniku da napiše svoje delo.

Pesma *Mother Earth: Her Whales* nastala je 1972. godine tokom održavanja Konferencije Ujedinjenih nacija o čovekovoј sredini u Stokholmu. Ova konferencija iznedrila je tzv. Stokholmsku deklaraciju, međunarodni ugovor koji predstavlja prvi dokument na nivou Ujedinjenih nacija koji se bavi pitanjima iz oblasti životne sredine (tada je korišćen termin „čovekova sredina“). Na konferenciji mogli su se čuti stavovi o zaštiti životne sredine, ulozi zemalja u razvoju po ovom pitanju, shvatanju čoveka kao bića prirode koje istovremeno svojim aktivnostima prirodu

menja itd.³ Deklaracijom je definisano 26 načela o zaštiti životne sredine i ulozi čoveka u njenom očuvanju. Snajder je bio razočaran stavovima koje je tokom konferencije čuo. „Niko nije došao na Konferenciju da nešto ponudi – svi su došli da bi nešto uzeli. Nisu došli da spasavaju planetu, već da raspravljaju o tome kako da je podele i razvuku” napisao je Snajder u Njujork Tajms magazinu 13. jula 1972. godine.

Politika nebrige prema prirodnom okruženju kroz pesmu ogleđa se širom planete. U trećoj strofi, pesnik se poziva na stav Brazila o suverenom korišćenju prirodnih resursa koji se čuo tokom pomenute Konferencije. Iako je stav ove države bio sa jedne strane protivljenje imperijalizmu i nastojanju ostalih država da koriste njene resurse, pesnik podseća na nebrigu samog Brazila o plemenima koja i dalje žive u šumama Amazona, i „čiji su način života, kultura i tradicija ugroženi zbog programa razvoja Vlade ove države” (Matějová, 2013: 21). Može li „robot u odelu” (metafora političara), pita se pesnik, da govori u ime ljudi iz džungle, u ime šume i u ime biljaka kojima se još ne zna ni ime?

U Snajderovim radovima, „zla” ili abnormalnosti koje su u vezi sa distopijskom situacijom, evociraju se putem određenih ključnih tema ili slika koje se ponavljaju, a koje su u vezi sa uništavanjem prirode. Moderna, tehnološka civilizacija jasno je definisana kao najveća pretnja ne samo ljudskom rodu već i ostalom živom svetu, što se ponavlja kroz različite kontekste. Na primer, zavisnost naše civilizacije od „jeftine” energije poput fosilnih goriva i nuklearne energije, tema je koja se stalno ponavlja u njegovim radovima. Druga je iskorištavanje prirodnih resursa kao krajnji rezultat pohlepe, kao i vojna zaštita ovog sistema eksploatacije. (Nordström, 1989: 120)

Šesta strofa govori o „nekada velikoj budističkoj naciji”, Japancima, koji sada raspravljaju o tome koje vrste kitova mogu da ubijaju. Stih je aluzija na raspravu tokom Konferencije i odluku o preporučenom desetogodišnjem moratorijumu na lov na kitove kako bi se njihova populacija obnovila, i kako bi se sprečilo njihovo izumiranje. Japan se tome protivio iz ekonomskih, tradicionalnih i kulturoloških razloga. Budući da je Snajder vrsni poznavalac zen budizma, on naglašava jednu od religijskih potki budizma – prestanak patnje, i dovodi je u vezu sa neprihvatljivim

3 Tekst Deklaracije dostupan na: <http://www.unep.org/Documents.Multilingual/Default.asp?documentid=97&articleid=1503>

činom ubijanja kitova, životinjom koja je centralna figura pesme. Takođe, zagađenje koje uzima maha pesnik osuđuje kroz poređenje sa bolešću kojom Japan pretili da zarazi more.

Kina i problem seče šuma, izumiranje posebne vrste jelena (Davidov jelen) i drugih vrsta – tigra, divljeg vepca, majmuna itd. obrađuju se u 7, 8 i 9. strofi pesme i pesnik se pita sa nevericom: da li svi oni treba da nestanu kako bi se izgradili parkinzi za kamione?

Ovim strofama Snajder nam predstavlja deskripciju stanja u koje su ljudi doveli čitavu planetu. Preciznije, o centrima moći koji donose odluke o ekološkoj budućnosti sveta, a koji nisu dovoljno upoznati sa ekologijom i međuzavisnosti života na Zemlji da bi o tome mogli da donose valjane odluke. Početak pesme, kojim nas pesnik uvodi u svet životinja i biljaka već u drugoj strofi poprma mračniji ton ljudskog eksploatisanja ostalih živih vrsta, da bi od treće strofe započela kritika ekološke i etičke svesti ljudske vrste. Mada Snajdera ubrajaju u pesnike (bio)regionalnog karaktera, pesma *Mother Earth: Her Whales* nije locirana i usmerena ka jednom mestu, državi ili kontinentu, već ima pan-nacionalnu poruku. U ovom prvom segmentu pesme, Snajder postavlja i ključno pitanje: “IS man most precious of all things?” (Snyder, 1974:48) pitajući se zašto čovek radi protiv samog sebe.

Snajder je na strani prirode, i ima viziju „Novog društva” u kome bi čovek i priroda bili u potpunosti sjedinjeni i u ravnoteži (Nordström, 1989: 112). Ovu ideju Snajder je počeo da razrađuje već u svojoj ranoj poeziji. „Novo društvo” je zapravo odjek stava *Forming the New Society Within the Shell of the Old*⁴ – iz Preambule Ustava o organizovanju industrijskih radnika koji je 1908. godine sastavila Unija industrijskih radnika sveta (IWW), čiji je Snajder član.

Snajderova vizija kreće se u pravcu postindustrijske budućnosti u kojoj se destruktivni elementi savremenih društava eliminišu ili bar značajno redukuju. U svom delu “The Politics of Ethnopoetics” Snajder ističe: ‘Jedan od kriterijuma kojim se možemo nositi sa destruktivnim aspektom industrijske civilizacije je ekološki.’ (Nordström, 1989: 118)

U prirodi nema jasne hijerarhije; različiti organizmi žive u različitim formama suživota, bez centralne figure ili centra moći. Kako ekološka metafora čoveka postavlja u prirodni sistem integrišući ga u ovakvu nehijerarhijsku celinu, samim tim nalazi se opravdanje za težnju ka novoj

4 <http://www.iww.org/culture/official/preamble.shtml>

društvenoj organizaciji u kojoj čovek ne bi bio svemoćni gospodar. Pjesma *Mother Earth: Her Whales* predstavlja nam eksplicitnu društvenu i političku poziciju autora. (Nordström, 1989: 157-158)

2.2. Mezo nivo analize

Mezo nivo analize trebalo bi da nam ponudi odgovore na pitanja kao što su: kome je pjesma posvećena; kome je namenjena; ko bi trebalo da je čita; ko izgovara reči pesme i sa kojom namerom su nastajale; koje poruke nam pesnik šalje svojim stihovima.

Na američkom kontinentu, ali uopšte u zapadnoj kulturi, vrednosni sistem okrenut je stalnom napretku i nadjačavanju suparnika. Krčenje šuma, osvajanje zemlje i pripitomljavanje divljine smatrano je gotovo herojskim podvigom, dokazivanjem superiornosti belog čoveka i osnovom ekonomskog boljitka. Priroda, divljina smatrana je za protivnika. Snajder piše u vreme posle Drugog svetskog rata, kada se društvene vrednosti preispituju i između ostalog, budi ekološka svest. Pesnik smatra da je njegova uloga da govori u ime „najnemilosrdnije eksploatisanih klasa: životinja, drveća, vode, vazduha, trava” (Nordström, 1989: 130). Time što on govori u njihovo ime, one dobijaju glas — one govore kroz njega.

Pitanje koje se nameće jeste pitanje moralnih vrednosti koje čovek oseća u odnosu na sebe i druge ljude, i šta se događa sa tim vrednostima kada su u pitanju druga bića, koja nisu ljudi. Odnos ljudi prema životinjama je odnos eksploatacije i apsolutne moći. S obzirom da životinje nemaju mogućnost da se organizuju ili podignu glas, na čoveku je moralna odgovornost da zaštiti životinje, kao što se štite ljudska bića koja nisu u mogućnosti sama da se bore za svoja prava. Lin komentariše Snajderovu pesmu u kojoj je solidarnost pokretačka misao i u kojoj pesnik svoj glas pozajmljuje onima koji se ne čuju; ona je izraz moralnog stanovišta čoveka koji nemoćno posmatra narušavanje prirodnog sklada i njegovo preuzimanje na sebe uloge glasnogovornika biljnog i životinjskog sveta (Lynn, 1998: 289).

Počev od desete strofe, pjesma poprima ton političkog manifesta i poziva na reakciju:

...May ants, may abalone, otters, wolves and elk
Rise! and pull away their giving
from the robot nations.
Solidarity. The People.

Standing Tree People!

Flying Bird People!

Swimming Sea People!

Four-legged, two-legged, people! (Snyder, 1974: 48)

Običaj američkih Indijanaca je da se obraćaju životinjama kao „narod”, tako da imamo narod ptica, narod riba, itd. Koreni ovakvog stava su u percepciji da je čovek samo jedna u nizu životinja, (Nordström, 1989: 117) i ovo postaje integralni deo Snajderove vizije o otporu sadašnjem i stvaranju boljeg, ravnopravnijeg sveta.

Solidarnost na koju pesnik poziva nije jednostavna, tvrdi Lin; životinje ne mogu da lingvistički konceptualizuju i naprave strategiju međusobne pomoći, dok homo sapiens ima razvijene fleksibilne strategije kao što su poštena trgovina, društvene mreže i savezi, politički pregovori, protesti, direktne akcije, pozivanje na zdrav razum, moral, argumenti i sl. (Lynn, 1998: 289). U osnovi svih nabrojanih je ono što flori i fauni nedostaje: lingvistički ostvarena lična i socijalna interakcija, smatra Lin (1998: 289).

Dalje u pesmi, Snajder se pita kako o zelenilu lista ili o zemljištu uopšte mogu da govore kapitalisti, imperijalisti, džet-set birokrate, komunisti trećeg sveta, političari gladni moći, Vlade itd. koji zapravo imaju jedan cilj: da raskomadaju Majku Zemlju, poput lešinara koji kruži oko srne na samrti – strofa 12. (Snyder, 1974: 48). Tehnokratska država, iz Snajderove perspektive, direktno je odgovorna za ekološku krizu, a svest o tome budi se na dva nivoa. Jednu vrstu svesti on naziva globalnom, a drugu planetarnom. Globalnu svest prema Snajderu predstavljaju „svetskoinženjersko-tehnokratsko-utopijsko-centralizovani ljudi u poslovnim odelima koji igraju svetske igre u teoriji sistema“, dok je „planetarno razmišljanje decentralizovano, traga za biološkim, a ne tehnološkim rešenjima“, i podjednako uči i iz tradicionalnih izvora znanja kao i iz „biblioteka visoke zapadne civilizacije“ (Brown, 2009: 224).

Celokupna ekopoetika Gerija Snajdera oslanja se u značajnoj meri na antropologiju. Istraživanja koja je sprovedla Margaret Mid⁵ o kulturi i adolescenciji na južnopacifičkom ostrvu Samoa, tvrdeći da pomenuti period u odrastanju ne mora nužno da bude vreme u kome se mladima prirodno nameću društvene stege već da ga takvim čini kulturna uslovljenost, zainteresovala su Snajdera; on se takođe bavio alternativnim kulturnim obras-

5 Margaret Mid, antropološkinja, autorka knjige „Sazrevanje na Samoi” iz 1928. godine.

cima, neuniformnosti i slobodom ljudi uopšte. Aludirajući na njen rad, izjavio je da „Studenti koji tokom koledža isprobavaju nešto novo zato što ,se to radi i na Novoj Gvineji’ predstavljaju istinski doprinos savremenog čoveka” (Nelson, 2012: 538).

U pesmi *Mother Earth: Her Whales* Snajder u jednom stihu pita: “Ah Margaret Mead...do you sometimes dream of Samoa?” (Snyder, 1974: 48). Kako pesnik lamentira nad sudbinom Zemlje iz pozicije „propovednika laika, spašava ga smisao za humor. ,Ah, Margaret Mid’, u sred nevesele priče, on postavlja usputno pitanje – ,Da li ponekad sanjate o Samoi?’ Za njega san o bilo čemu zabranjenom počinje i završava se užitkom” (Bromwich, 1975: 738). U ovom stihu, krije se i žal mnogih koji uviđaju slobodu koju imaju „necivilizovana“ društva.

Životinje su prikazane kao bića jednostavnog životnog puta, mirna, puna radosti, nenametljiva i sjedinjena sa prirodom, dok čovek teži zadovoljenju svojih neracionalnih prohteva u smislu potrošnje prirodnih resursa, nasilja prema prirodi i živom svetu uopšte. Snajder putem ekološke metafore predstavlja položaj u kome se nalazi naša planeta, distopijsku realnost i poziva na utopiju u kojoj bi čovek, priroda i sav živi svet na zemlji bili sjedinjeni:

Snajder definiše cilj bioregionalizma, pravca kome pripadaju njegove pesme, na sledeći način: „Cilj bioregionalizma je da pomogne našim ljudskim, kulturnim, političkim i društvenim strukturama da se harmonizuju sa prirodnim sistemom. Ljudski sistemi treba da se informišu, da budu svesni postojanja i da budu ispravljani prirodnim sistemima.” A poezija za Snajdera postaje, kao što ćemo videti, sredstvo kojim se iskazuje taj cilj; njegovi eseji, intervjui, čak i njegov stil života to iskazuju. (Nordström, 1989: 134)

Ekokritički pokreti, pa tako i poezija Snajdera, posvećeni su dvema temama, zaštiti ugroženog prirodnog sveta i težnji da se ljudska bića ponovo povežu s prirodom. „Jezik ima moć da utiče na politiku, da kreira znake i simbole kojima se menja odnos snaga, da događaje svede na bezopasne ili nasuprot, da dovede do političkog konflikta” (Hajer, Versteeg 2005: 179). Kao što živa bića posmatramo u koegzistenciji sa njihovom okolinom, tako i društvene pojave treba da istražimo unutar njihovih sociokulturnih obrazaca. Poput Vilijama Lina, Bastardas naglašava da su ljudi autonomni u donošenju odluka i da sami utiču na procese koji se događaju oko njih,

za razliku od drugih živih organizama koji nemaju tu mogućnost, i da je ekologija pitanje i etike i morala (Bastardas-Boada 2002: 6).

2.3. Mikro nivo analize

Mikro nivo analize podrazumeva lingvističku analizu, identifikovanje metafora koje su upotrebljene u pesmi, karakteristične simbole i uopšte, individualni izraz kojim se pesnik služi.

Pored toga što Snajderova poetika ukazuje na nove vrednosti, pesnik koristi i novu formu u pisanju (Nordström, 1989: 106); karakteristična za njegovu poeziju je zgusnuta dikcija, izostanak metra i rime, kao i tipografski prikaz pesama sa neujednačenom levom marginom (Nordström, 1989: 109).

Personifikacija je česta stilska figura u Snajderovim radovima, i zasnovana je na oslanjanju na priče i mitove američkih Indijanaca i njihovom poimanju ljudi i životinja. Životinje su takođe „narod”, tako da ovim načinom sagledavanja drugih vrsta one dobijaju i ostala prava koja im pripadaju, a koja su tradicionalno smatrana isključivo ljudskim.

Metafore su česte u Snajderovim delima i ekokritici uopšte, tako da su prisutne i u pesmi *Mother Earth: Her Whales*. Kit je centralna figura pesme, koja se javlja već u naslovu. Ova životinja je čest motiv mitova i legendi zbog svoje veličine i dugovečnosti, tajnovitosti i nepredvidivosti, a borba čoveka i kita poredila se sa borbom razuma i sirove snage, pa čak i borbom između dobra i zla. Za razliku od Melvilovog *Mobi Dika*, koji predstavlja mit, nedokučivu snagu, potragu čoveka za ispunjenjem svojih htenja, pa čak i otelotvorenje zla, Snajderov kit, koji se „presijava na vodi dok pluta na ivici tamnih dubina“ – predstavlja nedužno stvorenje, dete Majke Zemlje koje je pred istrebljenjem zarad niskih pobuda čoveka. Kit nije ničije vlasništvo, osim isprepletene niti života koju nazivamo Majkom Zemljom (Lynn, 1989: 289). Lepotu nedužnog bića pesnik ponavlja u prvom delu i na kraju pesme, nadajući se da će mu ljudski rod omogućiti da se i dalje divimo njegovom „plesu u penušavoj svetlosti“.

Sledeća metafora je „robot u odelu“, simbol političke, birokratske i tehnokratske moći i bezosećajnosti, nesvesne značaja živog sveta na Zemlji, koji po automatizmu izvršava naredbe nanoseći nemerljivu štetu budućnosti planete. Metafora robota „odnosi se na one koji bez razmišljanja služe interesima industrijske civilizacije koja uništava prirodne resurse” (Sankowski, 1991: 71).

Davidov jelen predstavlja metaforu uništavanja prirode, ali i zatiranja njene duhovne vrednosti. Ova vrsta jelena je i biće iz kineske mitologije, tako da njegovo izumiranje predstavlja izumiranje kulturnog nasleđa jednog naroda.

Snajder u pesmi u delu trinaeste stofe navodi strofu iz engleske balade *The Three Ravens*. Gavrani u svim verzijama ove balade razgovaraju o tome gde će i šta će da pojedu, ne mareći za to ko i šta je njihov plen - slično kako Snajder doživljava današnje svetske moćnike. Gavrani u baladi pronalaze za svoj obrok oči ubijenog viteza, baš kao što današnji čovek bez skrupula uzima deo prirode za svoje sebične potrebe; „ova alegorija podrazumeva da nema časti i poštovanja prema drugima među predstavnicima civilizacije“ (Murphy, 1991: 122).

Poređenja u pesmi su u funkciji potcrtavanja zastrašujućih stvari koje se prirodi nanose, kako bismo ih sagledali na nov način i shvatili razmere uništenja; npr. metil-živa kao gonoreja u moru; roboti kao lešinari; i sa suprotne strane, kitovi kao planete koje dišu.

Snajder izbegava tipične gramatičke konstrukcije ili leksičke izbore – pasiv, eufemizme i nominalizaciju koji doprinose izbegavanju isticanja vršilaca radnje, tačnije, prikrivanje odgovornih za zagađenje ili uništavanje biljnog i životinjskog sveta. Ovakve tehnike su karakteristične za ekološki diskurs u političkim, reklamnim ili ekonomskim kontekstima, kada se o ekološkim problemima govori sa pozicije benignog posmatrača događaja koji ne učestvuje u onome što se dešava. Snajder takve tehnike ne koristi, već direktno navodi koga smatra odgovornim za pojedinačne probleme na Zemlji i poziva na solidarnost u suprotstavljanju uništenja živog sveta na Zemlji, pa i same Zemlje.

Pesnik postavlja centralno pitanje u pesmi: *IS man most precious of all things?* Iako je postavljeno kao retoričko pitanje, pesnik velikim slovima sugeriše da nije saglasan sa takvim stavom, da ne zagovara antropocentrični pogled na svet i da aktivnosti čoveka, koje su (auto) destruktivne, ne donose dobro ljudskom rodu.

Snajderova pesnička strategija je otvorena, njegov pristup je direktan. On zamera što nauka i tehnologija dopinose narušavanju života na našoj planeti, bez poštovanja vrednosti tradicije i prirodnog poretka. Civilizacija sa vrednostima koje doprinose rušenju postojećeg sveta, prirodnog sveta koji je nastajao i trajao dugo, po Snajderu, nije prihvatljiva. Takvim vred-

nostima treba se suprotstaviti, što pesnik jasno navodi u svojim stihovima. Pozivanje na mogućnost harmonije između kulture i prirode postaje, drugim rečima, implicitna kritika našeg postojećeg društva (Nordström, 1989: 151). Upravo ta direktnost je i zamerka koju Snajderu upućuju kritičari, da je toliko snažno preuzeo ulogu govornika da prestaje da bude pesnik: nivo poetske ekspresije kod Snajdera prevazilazi ograničenu pesničku ulogu da bude medijum koji samo prenosi vrednosne stavove (Nordström, 1989: 155). Ali, upravo u tome leži Snajderova uverljivost i snaga poetskog izraza.

3. Snajderova poruka u savremenom trenutku

Četiri decenije protekle su od Snajderovog apela u pesmi Mother Earth: Her Whales. Međutim, i danas ga čitamo sa nesmanjenim, ako ne i jačim osećajem da pesnik sa razlogom pokušava da nas pokrene da shvatimo ono što se odvija pred našim očima: u izveštaju svetske organizacije za zaštitu prirode⁶ navodi se da je između 1970. i 2012. godine ukupna populacija morskih organizama opala za 49% – u periodu koji je približno protekao od nastanka pesme Mother Earth: Her Whales do danas. Ni centralna figura pesme, kit, nije u boljoj poziciji: uprkos brojnim zabranama, Japan i još nekoliko zemalja nastavili su sa lovom na ove životinje. Međunarodni sud pravde marta 2014. godine izdao je naredbu⁷ da se prestane sa lovom na kitove u Južnom okeanu, što je Japan u načelu prihvatio. Globalno otopljanje i zagađenje ipak su neumoljivi: sedam od trinaest vrsta velikih kitova i dalje su klasifikovani kao ugroženi⁸. Ostaje nada da će ova veličanstvena životinja ipak opstati, i da pesmu Mother Earth: Her Whales buduće generacije neće čitati kao pesmu posvećenu izumrljivosti vrsti koja je nekada simbolizovala radost življenja; solidarnost, na koju pesnik poziva, i dalje je aktuelna tema i plodonosan životni stav.

6 <https://www.worldwildlife.org/stories/an-uncertain-future-for-our-living-blue-planet>

7 <http://www.theguardian.com/environment/2014/mar/31/japanese-whaling-halt-antarctic-international-court>

8 <http://www.worldwildlife.org/species/whale>

Zaključak

Nastala u vreme održavanja Kongresa o čovekovoj sredini u Švedskoj 1972. godine, pesma *Mother Earth: Her Whales* preispituje antropocentično viđenje čoveka u svom suživotu sa prirodom. Pesnik navodi primere narušavanja i ugrožavanja prirode i svih njenih stanovnika, naglašavajući političku, birokratsku i ulogu moćnih, ali nezainteresovanih grupa koje donose odluke na svetskom nivou. Putem kritičke analize diskursa ove pesme, utvrđujemo da je ekološka stvarnost društveno uslovljena; odnosi moći ogledaju se u odnosu prirode i čoveka kao odnosu roba i nemilosrdnog gospodara. Kulturna svest društva nije uvek u skladu sa civilizacijskim napretkom – pesnik aludira na Samou kao paradigmu slobodnog sveta Margaret Mid. Iako je teško suprotstaviti se poretku koji već dugo opstaje, Snajder poziva na reakciju: podignite se, podignite svoj glas, budite solidarni: i ljudi, i životinje, i biljni svet, kaže pesnik. Stapajući u svom delu stilske figure – metafore, personifikaciju, specifičnu formu, retoričke elemente, političke i istorijske činjenice, antropologiju, ali i mitologiju i religiju, pesnik vidi izlaz u stvaranju nove, ekološke svesti koja bi dovela do harmonije među svim živim bićima.

Značaj Snajderovog ekokritičkog pogleda na svet i poetskog izraza u pesmi *Mother Earth: Her Whales* je u tome što je na sva tri nivoa kritičke analize diskursa pesnik pokazao da diskurs može da bude važan element u građenju našeg odnosa prema prirodi. Preispitivanje centralnog mesta koje čovek zauzima u poretku sveta, i njegovo „spuštanje” među sva ostala živa bića na planeti je stav ekokritičara za koji pesnik nudi argumente u svom delu. Snajder poziva čoveka da prirodu i njene stanovnike ne posmatra samo kao resurs, neprijatelja ili potlačenog, već da spozna njihovu lepotu, vrednost, ali i pravo na opstanak. Ljudska bića su sastavni deo prirode, i pesnik im upućuje poziv da čuvajući sav živi svet na našoj planeti sačuvaju i sebe.

Literatura

Bastardas-Boada, A. (2002). Biological and linguistic diversity: Transdisciplinary explorations for a Socioecology of Languages. *Diversité Langues* 7, Mont-réal.

- Bromwich, D. (1975). Reviewed Works: *The Other Hand* by Dabney Stuart; *Turtle Island* by Gary Snyder; *The Center of Attention* by Daniel Hoffman; *Two-Part Inventions* by Richard Howard. In *The Georgia Review*, Vol. 29, No. 3, pp. 736-743
- Brown, J. (2009). The Zen of Anarchy: Japanese Exceptionalism and the Anarchist Roots of the San Francisco Poetry. *Religion and American Culture: A Journal of Interpretation*, Vol. 19, No. 2, pp. 207-242
- Fairclough, N. (1989). *Language and Power*. Longman Group.
- Fairclough, N. and Holes, C. (1995). *Critical Discourse Analysis: The Critical Study of Language*. Longman
- Hajer, M. and Versteeg, W. (2005). A Decade of Discourse Analysis of Environmental Politics: Achievements, Challenges, Perspectives. *Journal of Environmental Policy and Planning*: Vol. 7, No.3, pp 175-184
- Lynn, William S. (1998). Animals, Ethics and Geography, in Wolch, J. and Emel, J. (eds) *Animal Geographies: Place, Politics and Identity in the Nature-Culture Borderlands*. (pp. 280-298). London: Verso.
- Matějová, I. (2013). *Ecology in the Poetry of Gary Snyder*. Dostupno preko: <https://theses.cz/id/xoolx8/> [20.08.2015]
- Murphy, P. D. (1991). (Ed.). *Critical Essays on Gary Snyder*. Boston: G.K. Hall & Co.
- Nelson, C. (Ed.). (2012). *The Oxford Handbook of Modern and Contemporary American poetry*. Oxford University press
- Nordström, L. (1989). *Theodore Roethke, Eilliam Stafford, and Gary Snyder: the Ecological Metaphor as Transformed Regionalism*, Acta Universitatis Upsaliensis, Upsala, Sweden
- Rueckert, W. (1996). Literature and Ecology, an experiment in ecocriticism, in Glotfelty, C. and Fromm, H. (eds.) *The Ecocriticism Reader: Landmarks in Literary Ecology*. (pp. 105-123). University of Georgia Press.
- Sankowski, E. (1991). Poetry and Autonomy. *Journal of Aesthetic Education*, Vol. 25, No. 2, pp. 67-79
- Schiffrin, D. Tannen, D. and Hamilton, E.H. (eds.) (2001). *The Handbook of Discourse Analysis*, Blackwell Publishers Ltd.
- Scigaj, L. M. (1999). Wild Nature and Joyful Interpretation: Gary Snyder. In *Sustainable Poetry: Four American Eco-poets*. (pp. 231-272). University Press of Kentucky, Sustainable Poetry.

Snyder, G. (1974). *Turtle Island with "Four Changes"*. A New Directions Books, Library of Congress Cataloging in Publication Data.

Prilog:

MOTHER EARTH: HER WHALES

by Gary Snyder (Snyder, 1974: 47- 48)

An owl winks in the shadows
A lizard lifts on tiptoe, breathing hard
Young male sparrow stretches up his neck,
big head, watching—

The grasses are working in the sun. Turn it green.
Turn it sweet. That we may eat.
Grow our meat.

Brazil says, "sovereign use of Natural Resources"
Thirty thousand kinds of unknown plants.
The living actual people of the jungle
sold and tortured
And a robot in a suit who peddles a delusion called "Brazil"
can speak for them?

The whales turn and glisten, plunge
and sound and rise again,
Hanging over subtly darkening deeps
Flowing like breathing planets
in the sparkling whorls of
living light —

And Japan quibbles for words on
what kinds of whales they can kill?
A once-great Buddhist nation
dribbles methyl mercury
like gonorrhea
into the sea.

Pere David's deer, the Elaphure,
Lived in the tule marshes of the Yellow River
Two thousand years ago— and lost its home to rice —
The forests of Lo–Yang were logged and all the silt &
Sand flowed down, and gone, by 1200 A. D.
Wild geese hatched out in Siberia
head south over basins of the Yang, the Huang,
what we call “China”
on flyways they have used a million years.
Ah China, where are the tiger, the wild boars,
the monkeys,
like the snows of yesteryear

Gone in a mist, a flash, and the dry hard ground
Is parking space for fifty thousand trucks.
Is man most precious of all things?
—then let us love him, and his brothers, all those
Fading living beings—

North America, Turtle Island, taken by invaders
who wage war around the world,
May ants, may abalone, otters, wolves and elk
Rise! and pull away their giving
from the robot nations.

Solidarity. The People.
Standing Tree People!
Flying Bird People!
Swimming Sea People!
Four–legged, two–legged, people!
How can the head-heavy power-hungry politic scientist
Government two-world Capitalist–Imperialist
Third–world Communist paper-shuffling male
non–farmer jet–set bureaucrats
Speak for the green of the leaf? Speak for the soil?

(Ah Margaret Mead...do you sometimes dream of
Samoa?)
The robots argue how to parcel out our Mother Earth
To last a little longer

like vultures flapping
Belching, gurgling,
near a dying doe.
“In yonder field a slain knight lies—
we’ll fly to him and eat his eyes
with a down
derry derry derry down.”
An Owl winks in the shadow
A lizard lifts on tiptoe
breathing hard
The whales turn and glisten
plunge and
Sound, and rise again
Flowing like breathing planets
In the sparkling whorls
Of living light.

Stocholm: Summer Solstice 40072

Svetlana M. Velimirac

Summary

ECOCRITICISM IN GARY SNYDER’S POEM *MOTHER EARTH*

Ecocriticism in Gary Snyder’s poem *Mother Earth: Her Whales* conveys the poet’s ecological views combined with the effort to stimulate people’s concern for the natural environment and all living creatures in it. Snyder draws from his numerous fields of interest in an attempt to do so; he interweaves Buddhist beliefs with traditional Indian ways of treating nature, criticizing people’s arrogance and lack of understanding especially in politics and other institutionalized centers of power. Through critical discourse analysis we can understand Snyder’s appeal for human-nature interrelationship, and on what grounds he wrote this piece of poetry that stands as a plea to modern civilization urging us not to destroy the natural world and ourselves in the process.